

“BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILAR PSIXOLOGIYASINING O‘ZIGA XOSLIGI”

Choriyeva Mahliyo Narzullayevna

Buxoro viloyati Jondor tumani
11- maktab amaliyotchi psixologi

Izzatova Malohat A‘zamovna

Buxoro viloyati Jondor tumani
23- maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda ta‘lim jarayonida innovatsion texnologiyalarni o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e‘tibor kundan-kunga ortib bormoqda, bunday bo‘lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha ananaviy talimda talabalar faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘zlashtirib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi.

Bolaning 6 yoshdan 11 yoshgacha bo‘lgan yoshi bolalik davrining katta bir qismini tashkil etadi. Asosan shu davrdan boshlab bolaning mustakil faoliyatlari rivojlanadi hamda shaxsiy individual xususiyatlari (insoniy fazilatlari) tarkib topa boshlaydi. Mashhur rus pedagoglaridan P.F.Lestgafning fikricha, insonning 6-11 yoshidagi davri shunday bir davrki, aynan shu davr mobaynida kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo‘lishi belgilanadi va axloqiy sifatlarining asoslari yuzaga keladi.

Kalit so‘zlar: psixik taraqqiyot, mustaqil faoliyat, qobiliyat, tafakkur.

Ular tor oila doirasidagi munosabatlar bilan uz extiyojlarini qondira olmay kengroq doiradagi munosabatlarga intila boshlaydilar. Natijada bu yoshdagi bolalarning ijtimoiy munosabat va faoliyat doiralari tobora kengayib boradi. Maktab yoshidagi bolalar tabiatlariga xos bo‘lgan kuchli extiyojlardan yana biri xar narsani bilim olishga bo‘lgan extiyojdir. Bolaning faoliyat doirasi kengaygan sari atrofidagi narsalarni bilishga qaratilgan extiyojlari xam orta boradi. Bunga sabab bolada turmush tajribasining ozligidir. Xar bir narsa bola uchun yangilik bulib tuyuladi va bola uni xar tomonlama bilib olishga intila beradi. Shuning uchun xam ular juda ko‘p savollar beradi.

Maktabdagi tartib, intizom va turli-tuman ta'limiy mashg'ulotlar bolalarda yuksak ijtimoiy, intellektual, axloqiy va gigienik extiyojlarning garmonik ravishda yuzaga kelish uchun sharoit tug'diradi. Psixologiya nuktai nazaridan qaraganda, odatlar o'z mohiyati jihatidan extiyojga yaqin narsalardir. Boshqacha qilib aytganda, turlicha odatlar kundalik xayotda takrorlana berishi natijasida vujudimizga juda singib ketib, extiyojga aylanib qoladi. Shuning uchun bolalarda ijobiy va foydali extiyojlarni tarbiyalash deganda ularda ijobiy va foydali odatlarni xosil qilishni tushunamiz. Maktab yoshidagi davrda xosil qilingan mustaxkam ijobiy odatlar (extiyojlar) kishining butun umri davomida saqlanib qoladi. Maktab yoshidagi bolalarning psixik jixatdan rivojlanishlarida qiziqishning ham roli g'oyat kattadir. Qiziqish, xuddi extiyoj kabi, bolani biror faoliyatga undovchi (xarakatga soluvchi) omillardan biridir. Qiziqish deganda, biz voqelikdagi narsa va xodisalarni birmuncha chuqurroq bilishga qaratilgan maxsus intilishni tushunamiz. Demak, qiziqish bilish jarayoni bilan bog'liq bo'lgan xar bir shaxsning murakkab sifatidir. Maktab yoshidagi bolalar hamma narsalarga birdek qiziqqa bermaydilar. Ular ayrim narsalarga ko'proq, boshqa bir narsalarga kamroq qiziqadilar.

Bola maktab yoshiga yetgach, uning psixik taraqqiyotida jiddiy uzgarishlar yuzaga keladi. Chunki xuddi ana shu davrdan boshlab bolaning mustaqil faoliyati anchagina kuchaya boshlaydi. Maktab yoshidagi bola mustakil faoliyatda bo'la olishi uchun zarur bo'lgan ikkita qudratli kuchga ega. Birinchidan, ma'lum darajada o'ziga bo'ysundirilgan xarakat apparatiga, ikkinchidan esa, atrofidagi katta odamlar va o'z tengdoshlari bilan bir qadar erkin munosabatda bo'la oladigan nutqqa ega. Mana shuning uchun bu yoshdagi bolalarning xulq-atvorlari, xatti-xarakatlari, qiziqish va extiyojlari bog'chaga tarbiya yoshidagi bolalarnikidan keskin fark qiladi. Bu esa, o'z navbatida, maktab yoshidagi bolalar bilan bog'chagacha tarbiya yoshidagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga xam turlicha munosabatda bo'lishni taqozo qiladi. Maktab yoshidagi davrda bolaning barcha psixik jarayonlari jadal rivojlana borib, uning tashki muxit bilan bo'lgan munosabatlarida anchagina o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Bir tomondan, bola bog'cha yoshiga yetgach, kattalarning doimiy yordamlaridan ancha ozod bulib, ulardan bir kadar uzoqlashadi, ikkinchi tomondan, kattalar bilan bo'lgan munosabatlari murakkab, ko'p tomonlama xarakter kasb eta boshlaydi. Shu narsa xarakterliki, kichik maktab yoshidagi bola doimiy yordam va g'amxo'rlik talab qiladigan ob'ektdan sekin-astalik bilan oila xolida bog'cha bolalar gruppasining faol a'zosiga aylana boshlaydi. Demak, bu davrdan boshlab, muxtojlikdan qutilib, uzi xam boshqalarga ma'lum darajada yordam bera oladigan, o'zining burchi, vazifalari, qizikishlari xamda xilma-xil extiyojlariga ega bo'lgan shaxsga, jamoa a'zosiga aylana boshlaydi.

Maktab yoshidagi bolalarning psixik jixatdan rivojlanishlarida ularda paydo bo'ladigan xilma-xil extiyoj va qiziqishlar bolalarni u yoki bu xarakterga undovchi, ularni ishga soluvchi (omil) xisoblanadi. Ma'lumki, ilk yoshdagi bolalarda (Yangi chaqaloqlarda) asosan organik extiyojlar (masalan: ovqatlanish, tashnalikni qondirish, uxlash kabi) mavjud bo'ladi. Maktab yoshidagi bolalar esa bunday organik extiyojlardan tashqari ijtimoiy va intellektual extiyojlarning dastlabki kurtaklari yuzaga kela boshlaydi. Masalan: bog'chagacha tarbiya yoshidagi bolalar yaxshi gapira olmasalar xam, xaddan tashkari qiziquvchan bo'ladilar. Ular ko'zlariga ko'ringan xar bir narsani ko'llari bilan timirskilab ushlab kurgunlaricha tinib tinchimaydilar. Maktab yoshidagi bolalarda uchraydigan manashunday qiziquvchanlik ularda intellektual extiyojlarning yuzaga kelayotganidan dalolat beradi. Maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy intellektual va axloqiy extiyojlar yaqqol ko'rina boshlaydi.

Ularda kattalardagi kabi bir narsaga nisbatan qat'iy hamda mustaxkam bo'lmay, bir narsadan ikkinchi bir narsaga tez-tez ko'chib turadi. Bundan tashkari, maktab yoshidagi bolalarning qiziqishlari juda tarqoq va yuzaki bo'ladi. Ular narsa va xodisalarning mohiyati yoki natijalariga emas, balki shu narsa va xodisalarning ozigagina qiziqadilar. Shu sababli maktab yoshidagi bolalarda asosan beqaror va bevosita qiziqishlar ustun turadi.

Bola psixologiyasining rivojlanishida qiziqishning axamiyati shundaki, bola qiziqqan narsasining mumkin qadar chuqurroq bilishga tirishadi. Binobarin, uzoq vaqt davomida qiziqqan narsasi bilan shugullanishdan zerikmaydi. Bu esa, uz navbatida, bolaning diqqati, irodasi kabi muhim psixik jarayonlarini rivojlantirish xamda mustaxkamlashga yordam beradi. Bolalarda biror soxaga nisbatan barvaqt yuzaga kelgan qiziqish kelajakda ularning shu soxasini yaxshi egallashlari uchun qandaydir tayyorgarlik rolini uynaydi.

Maktabda bolalarning birgalikda ta'lim-tarbiya olishlari, birgalikda uynashlari va birgalikda ovqatlanishlari ularda kollektivizm tuygusini yuzaga keltira boshlaydi. Ko'pchilik bo'lib bir uyinni o'ynash yoki biron vazifani bajarishda o'z hatti-xarakterlarini kelishib olish, rollarni taqsimlash va bir-birlariga yordam berish kabi kollektiv xayotiga oid fazilatlar namoyon bo'la boshlaydi. Biroq maktab yoshidagi davrda bolalar kollektivi endigina tarkib topa boshlayotganini unutmaslik lozim. Bolalar kollektivini mustahkamlashda ularning kollektivdagi endigina yuzaga kelayotgan o'zaro murakkab munosabatlari, ya'ni bir-biriga buysunish, bir-biriga yon bosish kabi munosabatlar katta rol uynaydi hamda bolalarning psixik taraqqiyotiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Azizxo‘jayeva N.N. O‘qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. -T.: TDPU. 2000.
2. Jumaev M.E., Yuldasheva M.Yu., Mingbaeva B.U., Mamatova G.A., Levkina M.F. Boshlang‘ich ta‘lim fanlarini o‘qitish metodikasi O‘UM. Nizomiy nomidagi TDPU huzuridagi XTXQTUMOHM., 2017.
3. Mutafakkirlar axloq va adolat haqida . Toshkent 1995
4. G‘oziev E. Ontogenez psixologiyasi. T. Sharq. 2008 . B. 33-34.
5. Shoumarov G. Oila psixologiyasi. T. Sharq. 2001. B. 24-25.
6. Nishonova Z. O‘smirlik davri psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi. O‘quv qo‘llanma. – T., Sharq. 2003. B. 25 -26.
7. Ivanov P.I., Zufarova M.E. Umumiy psixologiya. T. O‘zbekiston. 1998. B. 90-95.
8. Google.uz.
9. G‘ulomova X., Yo‘ldosheva sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o‘qitish metodikasi. -T.: TDPU, 2013